

Jankovics József: *Ex Occidente...*

A tanulmánykötetet összefogó európa(iság)-élmény sajátos (el)beszélői pozíciót jelöl ki a közzétett írásk szerzőjének. Ugyanis a felkínálkozó perspektíva, amely a magyar és európai késő reneszánsz/barokk periódus XVI–XVIII. századát fedi le, a tematikai változatosság ellenére is többé-kevésbé egységes történeté szervezősül, a peregrináció „nagy kalandjának” és hőseinek Európa-járását, ennek előzményeit és konzekvenciáit exponálja. Ugyancsak az utazás – archetipikus jelentőségénél fogva is – teszi lehetővé, mind az egykori szereplők, mind a jelen irodalomtörténész számára a mérlegelő, összehasonlító, időben, illetve térben való előre- és visszatekintést. Ennek a tudós szemlélődésnek a gyakran rekonstruált *története* olvasható ebben a kötetben. És mert az *írás* jelentősége forrásértékénél fogva is rendkívüli, csak növekszik fontossága, mihelyt egy sajátos, élményszerű olvasat közvetítőjévé válik. Az itt közzétett tanulmányok nagy része szövegkiadásokhoz kapcsolódott, gyakran a saját kezűleg sajtó alá rendezett szövegek bevezető tanulmányaiként, vagy pedig közös szövegkiadási vállalkozást kísérő írásként jelentek meg. Ez a sajátos szövegismeret, amely különleges olvasási módot tételez fel és érvényesít, olyan kijelentéseket tesz lehetővé, amelyek nagyon gyakran mikrofilológiai szinten implikálnak rendkívül pontos részletismereteket, mintegy érvényre juttatva a sajtó alá rendezés megkövetelte olvasási módot. Bár Jankovics József a *Gyöngyösi*-tanulmányban (60–74.) elismeréssel említi azt a *textológiai krimet*, amelyet Badics Ferenc bravúrosan megoldott, meglátásom szerint ő maga is gyakran vállalkozik ilyen vagy ehhez mérhető próbálkozásokra. Az (újra)felfedezés élményszerűsége gyakran átsüt a tanulmányok szövegén, nemcsak az argumentáció meglepetésértékű következtetései révén, hanem főként a bevett, hagyományozódott vélemények felülvizsgálásának, vagy az öröklődő irodalomtörténeti „misztériumok” megfejtési kísérleteinek következtében.

A kötet az Európa-élményben fogant íráskat három nagy tematikus egységbe szervezi. Az első rész („*Az üdő éjjeli gyászát levetette*”) impozánsan nyit. A kizárólagosan irodalomtörténeti szempontokkal, illetve beszédmóddal felhagyva antropológiaiaként (is) értékelhető megközelítést érvényesít. Különben az egész kötetre jellemző az a fajta interdiszciplinaritás, amely bár meggyőző filológiai-textológiai ismeretre és gyakorlatra épít, gyakran kilép az irodalomtörténeti beszédtérből, és a társművészetek és főként -tudományok releváns vonatkozásait alkalmazza, ezeket értékeli. Jól körvonalazódik ez a tendencia a Rimay- és Madách-versek képzőművészeti vonatkozásainak (38–47.) tárgyalásakor. Ugyanakkor elismeréssel azonosíthatunk olyan témaköröket régebbi datálású tanulmányokban – a történetiség és a fikció, a történelem mint retorikailag megkonstruált olvasat –, amelyek a jelen irodalomtudományában

kerültek oly erősen az érdeklődés középpontjába (a Hayden White, Cullington, vagy Foucault révén népszerűsödő kérdéskörre utalok).

A második rész („Ez az írás légyen fegyver, pajzs”) meglátásom szerint a kötet legkompaktabb, legértékesebb része; túlzás nélkül állítható, hogy a Bethlen-filológia egyik alapját képezi. Túl a szövegkiadás jelentőségén (levelezés), az emlékirat létrejöttének történelmi és főként irodalom- meg eszmetörténeti kontextusának értékelése, a levelezés retorikai szempontú feldolgozása, végül pedig a levélíró és az önéletíró összehasonlítása nagymértékű, értékes hozzájárulást jelent a Bethlen-szakirodalom meglévő, hivatkozható eredményeihez. Újra előtérbe kerül a történelmi hitelesség kapcsán az a kérdéskör, amely már a Gyöngyösi-tanulmányban megelőlegeződött, és amely egyszersmind ígéretes perspektívákat hordoz az elkövetkező Bethlen-kutatás számára. Meggyőzőnek bizonyul a kortárs magyar puritanizmus és a Bethlen közti kapcsolat tárgyalása, hiszen a közvetlen Apáczai-, illetve Keresztúri-hatáson kívül a kortárs puritánus hatás jól felismerhető Bethlen emlékiratának szellemiségében. Jankovics József egy tradicionálisnak nevezhető vonulaton belül kérdez, hiszen a tarthatatlan világirodalmi analógiák (Montaigne és Bethlen kapcsolatának hipotézise) helyett a XVII. századi magyar irodalmi és művelődési párhuzamok relevanciáját részesíti előnyben.

A harmadik rész („Csináljunk Erdélyből egy kis Hollandiát!”) ugyancsak egy nagyon fontos szövegkiadáshoz kapcsolódik: az önéletíró fiának, Bethlen Mihály *Naplójának* közzétételéhez. Ez a rész – méltó befejezésképpen – meggyőző ellentétet rajzolja meg a szellemiségében is, nemcsak történelmi-politikai helyzetéből adódóan *moribunda Transylvániának* és a kortárs polgári társadalmú, gondolkodású Európának. Azok a kulturális különbségek, amelyek Bethlen Mihály feljegyzéseiben említésre méltó tények, Tótfalusi Kis Miklós értelmiségiként elszenvedett megaláztatásának kiváltó okai. Az ellentmondásosságában is európaian korszerű Erdély-imágó a peregrináció hagyományának és jelentőségének meghatározó voltát bizonyítja meggyőzően. A rövidített, angol változatban (József JANKOVICS, „Let’s Make a Little Holland of Transylvania.” *The Netherlands as seen by Hungarian Students = In Search of the Republic of Letters, Intellectual Relations Between Hungary and The Netherlands 1500–1800*, szerk. Arnold VISSER, Nias, 1999, 67–71.) is olvasható gondolkör – peregrinusaink Európa-képe – az inspirált kutatói szempontválasztás tanulságos példája, hiszen szerzőnk amúgy sikeres törekvése az elfogult vagy utólagosan visszavetített vélekedések kiszűrése, és egy tudományos, érdembeli álláspont kialakítása a felülvizsgált kortársi vélekedések alapján.

E kötet számadásként is elismerésre méltó, hiszen figyelembe véve a legkorábbi datálású tanulmányt, majdnem húsz év kutatói munkájának a gyümölcse. Az erudíció és a filológusi-történeti tapasztalat szerencsésen kiegészíti egymást, lehetőséget adva a kimondottan irodalomtörténeti és elméleti beszédmódok összebékítésére, harmonikus és jól működő, termékeny egyensúlyba hozására. (Bp., Balassi Kiadó, 1999)

TÓTH ZSOMBOR